

KÂDİR

(القادر)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

L

Sözlükte "gücü yetmek; ölçü ile yap-

mak, planlamak; kıymetini bilmek; rız-

kını daraltmak" anlamlarına gelen **kâdr**

(kudret) kökünden sıfat olup "her şeye

gücü yeten" demektir (Râgıb el-İsfahânî,

el-Müfredât, "kdr" md.; *Lisânü'l-Arab*,

"kdr" md.). Kudret kavramı Kur'an-ı Ke-

rim'de 103 yerde Allah'a nisbet edilmek-

te olup bunların yetmiş dördü isim, yir-

mi dokuzu fiil şeklindedir. İsim statüsü-

ne giren kavramlar genellikle "güç yetir-

mek, ölçülü ve planlı yaratıp düzenle-

mek" anlamında, fiil kalıplarındaki ka-

vramlar da sözlük mânâlarında kullanı-

lmıştır. Kâdir ismi yedi âyetle tekil, beş

âyetle tâzim ifade etmek üzere çoğul sı-

gasıyla Allah'a izâfe edilmiştir. Bunlardan

başka doksan dokuz isim listesinde bu-

lunmayan kâdir ismi kırk beş âyetle,

muktedir ismi de dört âyetle (bk. **MUK-****TEDİR**) zât-ı ilâhiyyeyi nitelemektedir (M.F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "kdr" md.).

Kâdir doksan dokuz isme yer veren riva-

yetlerde yer almakta (İbn Mâce, "Du'â",

10; Tirmizî, "Da'avât", 82), kâdirle birlik-

te başka hadis rivayetlerinde de Allah'a

nisbet edilmektedir (Wensinck, *el-Mu'-**cem*, "kdr" md.). Hz. Peygamber, önemli

bir işe karar verileceği sırada hayırlı olan

ın gerçekleşmesi amacıyla yapılmasını

tavsiye ettiği duanın (istihâre duası) baş-

langıcında kudret-i ilâhiyyeye şu şekilde

vurgu yapmıştır: "Allahım! Senden, se-

nin ilim ve kudretinden hayır beklerim.

Senin büyük lutfundan talep ederim. Sen

kâdirsın, benim gücüm yetmez; sen bi-

lirsin, ben bilmem; sen bütün gizlilikleri

bilersin" (Buhârî, "Teheccüd", 25, "Tev-

hîd", 10; Ebû Dâvûd, "Vitr", 31; Tirmizî,

"Vitr", 18).

Naslarda Allah'a nisbet edilen sıfat ka-

lıbındaki kâdir, kâdir ve muktedir isimle-

rinin kâdirden başlamak üzere daha zen-

gin mânalı bir ilâhî kudreti ifade ettiği

belirtilir (İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "kdr" md.;Abdülkâhîr el-Bağdâdî, vr. 155^b). Âlimler

kâdir ismine genellikle "âciz olmayan, ak-

len imkân dahilinde bulunup muhal sta-

tüsüne girmeyen her şeye kayıtsız şartsız

gücü yeten" şeklinde anlam vermiş ve

irade sıfatıyla ilişkili olduğunu belirtmiş-

lerdir. Çünkü tabiatla gözlenen çeşitli

nesnelerdeki farklı oluşumlar yaratıcının,

yapısal özellikleri sebebiyle (bi't-tab') değil

irade ve ihtiyar yoluyla her şeyi meydana getirdiğini kanıtlamaktadır. Bir fiilin iradî olarak gerçekleşmesi mutlaka kemal mertebesindeki bir kudretle mümkün olur. Bunun yanında kâdirin ilim sıfatıyla olan irtibatına da dikkat çekilmiştir (Mâtürîdî, s. 45; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, vr. 59^a).

Kâdir dilerse yapan, dilemezse yapmayandır. Gazzâlî'nin de belirttiği gibi Allah, şu anda mevcut kozmik düzene son verip kıyemeti kurmaya muktedir olmakla birlikte bunu irade etmemiş, buna dair iradesini ilminde belirlediği bir zamana tahsis etmiştir (*el-Makşadü'l-esnâ*, s. 145). İnsanların da bir kudrete sahip olduğu şüphesizdir. Ancak onların kudreti ilâhî emanet niteliğinde olup sınırlıdır, imkân çerçevesine giren bazı hususlarda belli şartlarla geçerli olabilmektedir; bu açıdan ilâhî ve beşerî kudretler sebebiyle yaratılan yaratılanlar arasında herhangi bir benzerlik meydana gelmez.

Kâdir isminin kâdire göre daha vurgulu bir mânaya sahip olduğu kabul edilmiştir. Kur'an'da kâdir insanlara da izâfe edildiği halde kâdir sadece Allah'ı nitelemiştir. Kâdir'in yer aldığı âyetlerde ilâhî kudret âyet indirmek, azap göndermek, ölüleri diriltmek, tabiatın ve sosyal hayatın işleyişini ilgilendiren kanunları yürütmek gibi alanlara yönelikken kâdir ismi, geçtiği kırk beş âyetin otuz beşinde birçok konuyu içine aldıktan sonra "her şeye muktedir olan" mânasıyla çok zengin bir muhtevaya sahiptir.

Abdülkerim el-Kuşeyrî, Allah'ın kâdir olduğu suurunu taşıyan kimsenin uğradığı haksızlıktan ötürü intikam almaya kalkışmayacağını söyler, çünkü bu kişinin inancına göre Cenâb-ı Hak onun hakkını kendisinden daha etkin bir şekilde alacaktır. Bundan dolayı, "Allah'tan başka yardımcısı olmayana haksızlık etmekten korkun" denilmiştir (*et-Taḥbîr fi't-tezkîr*, s. 81).

Ebû Abdullah el-Halîmî, kâdir ve kâdir isimlerini "âciz olmayan" mânasına alarak bunları zât-ı ilâhiyyeden teşbîhi nefyeden isimler grubunda mütalaa etmiştir (*el-Minhâc fi şu'abî'l-imân*, I, 198). Özellikle Sünî kelâmlara göre kâdir (kudret) Allah'ın zâtî-sübûtî isim ve sıfatları içinde yer alır.

Kâdir, doksan dokuz esmâ-i hüsnâdan yaklaşık aynı anlama gelen kavî ve muktedir isimleriyle muhteva ortaklığı, "iradesini her durumda yürüten" mânasındaki cebbâr, "yenilmeyen, yegâne galip" anlamındaki azîz ve "yenilmeyen, yegâne kudret ve tasarruf sahibi" anlamın-

daki kakhâr isimleriyle mânâ yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "kdr" md.; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "kdr" md.; *Lisânü'l-Arab*, "kdr" md.; *Kâmus Tercümesi*, "kdr" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "kdr" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "kdr" md.; Buhârî, "Teheccüd", 25, "Tevhîd", 10; Ebû Dâvûd, "Vitr", 31; İbn Mâce, "Du'â", 10; Tirmizî, "Da'avât", 82, "Vitr", 18; Zeccâc, *Tefsîru esmâ'llâhî'l-hüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1395/1975, s. 59; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 45; Ebû'l-Kâsım ez-Zeccâcî, *İştikâku esmâ'llâh* (nşr. Abdülhüseyn el-Mübârek), Beyrut 1406/1986, s. 48; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1984, s. 85-86; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu'abî'l-imân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 191, 194, 198; İbn Fûrek, *Mücerredü'l-Makâlât*, s. 44; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muḡnî* (nşr. Mahmûd Muhammed el-Hudayrî), Kahire, ts. (el-Müessesetü'l-Misriyyetü'l-âimme), V, 204-206; Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve ş-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 155^b, 157^a; Beyhakî, *el-Esmâ' ve ş-şifât*, I, 208; Kuşeyrî, *et-Taḥbîr fi't-tezkîr* (nşr. İbrâhim Besyûnî), Kahire 1968, s. 81; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ* (Fazlûh), s. 145, 152; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-akşâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 58^b-59^b; Muh-yiddin İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥât*, Kahire, ts. (Mek-tebetü's-sekkâfeti'd-dîniyye), IV, 296-297.

BEKİR TOPALOĞLU

KADİR GECESİ

(ليلة القدر)

Kur'an-ı Kerim'in indirildiği
mübarek gece.

Sözlükte kâdir (kadr) kelimesi "hüküm, şeref, güç, yücelik" gibi anlamlara gelir. Dinî literatürde ise "leyletü'l-Kadr" şeklinde Kur'an-ı Kerim'in indirildiği gecenin adı olarak kullanılır. Aynı adı taşıyan 97. sûre bu gecenin fazileti hakkında nâzil olmuştur. Sûrede Kur'an'ın Kadir gecesinde indirildiği ve sözü edilen gecenin bin aydan daha hayırlı olduğu belirtilir. Müfessirler hayırlı olanın bu gecede yapılan amel olduğunu, bin ayın ise içinde Kadir gecesinin bulunmadığı bir süreyi ifade ettiğini belirtirler (Taberî, XV, 339). Ancak genel bir rakam konumunda bulunması ve ism-i tafdîlden sonra gelmesi dikkate alınarak bu sayının çokluktan kinaye olabileceğini söylemek de mümkündür (Mâtürîdî, vr. 895^b; Mevdûdî, VII, 187). Kur'an-ı Kerim'in başka âyetlerinde de bin ve elli bin yıla tekabül eden "gün" kavramı kullanılmaktadır (es-Secde 32/5; el-Meâric 70/4).

Allah'ın insanlara peygamberler vasıtasıyla son hitabı ve nihai mesajı olan Kur'an'ı indirmesi insanlığın hidayetinde bir

dönüm noktası teşkil ettiği için bu olayın gerçekleştiği gece özel bir anlam taşır. Kadir gecesinin önemine işaret eden bir hadiste, önceki ümmetlerin uzun ömürlü olmaları sebebiyle fazla sevap kazanma imkânına sahip bulunmalarına karşılık müslümanlara Kadir gecesinin verildiği belirtilir (*el-Muvaṭṭaʿ*, “İtikâf”, 6). Kadir sûresinde bildirildiğine göre bu gecede Allah’ın izniyle melekler ve Cebrâil yeryüzüne iner ve gece boyunca yer yüzüne barış ve esenlik hâkim olur.

Kadir sûresinde verilen bilgiler, Kur’an’ın ramazan ayında (el-Bakara 2/185) ve bütün hikmetli işlerin kararlaştırıldığı mübarek bir gecede (ed-Duhân 44/3-4) indirildiğine dair âyetlerle birlikte ele alındığında Kadir gecesinin ramazan ayı içinde bulunduğu sonucu ortaya çıkar. Bu gecenin daha çok ramazanın son on veya yedi günündeki tekli gecelerde aranması gerektiğine dair hadisler (Buhârî, “Fazlû leyleti’l-Kâdr”, 2-3; Müslim, “Şıyâm”, 205-220) gecenin tesbitiyle ilgili bazı ipuçları vermektedir. Bu hususta sahâbeden gelen rivayetlerde en çok ramazanın 27. gecesine öne çıkıyorsa da (Müslim, “Şalâtü’l-müsâfirîn”, 179-180, “Şıyâm”, 220-221; Ebû Dâvûd, “Şehru Ramazân”, 2, 6; Tirmizî, “Şavm”, 72) bu rivayetler ihtilâflı olduğundan kesinlik ifade etmemektedir. Bazı nakillerde Hz. Peygamber’in Kadir gecesinin vaktini haber vermeye teşebbüs ettiği, ancak o sırada bir konuda anlaşmazlığa düşen iki sahâbînin Resûlullah’a başvurması üzerine buna fırsat bulamadığı, daha sonra da konunun zihninden silindiği bildirilir (Buhârî, “Fazlû leyleti’l-Kâdr”, 4; Müslim, “Şıyâm”, 217; Dârimî, “Şavm”, 56).

Kadir gecesinin kesin olarak belirlenmemesinin hikmeti üzerinde duran âlimler, bu durumun gecenin feyzinden istifade etmek için daha uygun olduğunu söylemişlerdir. Zira Kadir gecesinin bildirilmesi halinde müslümanlar sadece o geceyi ihya etmekle yetinebilirlerdi. Halbuki kısmî belirsizlik sayesinde müminlerin Kadir gecesine ümidiyle bütün ramazan gecelerini ibadet şuuru içerisinde geçirmeleri söz konusudur. Ayrıca Kadir gecesinin bildirilmemesi yoluyla müslümanların bilerek ona saygısızlık göstermeleri veya tâzimde aşırıya kaçmaları önlenmiş olur (Zemahşerî, IV, 273; Fahreddin er-Râzî, XXXII, 28-29).

Bir hadiste inanarak ve mükâfatını Allah’tan bekleyerek Kadir gecesini ihya edenlerin geçmiş günahlarının affedileceği müjdelenmiştir (Buhârî, “Fazlû ley-

leti’l-Kâdr”, 1; Müslim, “Şalâtü’l-müsâfirîn”, 175-176). Ramazanın son on gününe girildiğinde Hz. Peygamber dünyevî işlerden uzaklaşıp i’tikâfa çekilir, geceleri daha çok ibadet ve tefekkürle geçirdiği gibi ailesini de uyanık tutardı (Buhârî, “Fazlû leyleti’l-Kâdr”, 5; “İtikâf”, 1; Müslim, “İtikâf”, 1-5; Tirmizî, “Şavm”, 73). Bir hadiste Resûl-i Ekrem’in Kadir gecesinde, “Allahım! Sen affedicisin, affi seversin, beni de affet!” şeklinde dua edilmesini tavsiye ettiği belirtilir (Tirmizî, “Da’avât”, 84; İbn Mâce, “Du’â”, 5). Bu sebeple müslümanlar, ramazan ayının son on gecesini ve özellikle âlimlerin çoğunluğunun işaret ettiği 27. geceyi, kulluk bilinci içinde ibadet ederek ve geçmişte yaptıkları hataları bir daha tekrarlamamaya kesin karar vererek geçirmeye özen gösterirler.

Kadir gecesine hakkında birçok risâle yazılmıştır. Bunlar arasında Bedreddin el-Karâfî (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3582; TSMK, III. Ahmed, nr. 545), Ali el-Kârî (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3666; Hacı Mahmud, nr. 329), Ahmed b. Ali el-Bûnî (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 2083), Süleyman b. İbrâhim el-Alevî (İÜ Ktp., AY, nr. 3280), Muhammed Abdürreâûf el-Münâvî (Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 239) ve Aziz Mahmud Hüdâyî’nin (Gazi Hüsrev Bey Ktp., Karagöz Bey, nr. 3571) eserleri sayılabilir (ayrıca bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “kdr”, “lyl”, “nzl” md.; Ebû’l-Bekâ, *el-Külliyât*, “kdr” md.; *el-Muvaṭṭaʿ*, “İtikâf”, 1-6; Dârimî, “Şavm”, 54-56; Buhârî, “Fazlû leyleti’l-Kâdr”, 1-5, “İtikâf”, 1; Müslim, “Şalâtü’l-müsâfirîn”, 175-176, 179-180, “Şıyâm”, 205-222, “İtikâf”, 1-5, 7; İbn Mâce, “Şıyâm”, 56-58, “Du’â”, 5; Ebû Dâvûd, “Şehru Ramazân”, 1-7; Tirmizî, “Şavm”, 72-73, “Da’avât”, 84; Taberî, *Câmi’u’l-beyân* (Sıdkî Cemîl el-Attâr), Beyrut 1415/1995, XV, 327-331, 339; Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, Hacı Selimağa Ktp., nr. 40, vr. 895^a-896^a; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), IV, 273; Fahreddin er-Râzî, *Me-fâtihu’l-ğayb*, XXII, 27-37; Ebû Şâme el-Makdisî, *el-Mürşidü’l-veciz* (nşr. Tayyar Altıkulaç), Ankara 1406/1986, s. 9-28; İbnü’l-İrâkî, *Leyletü’l-kâdr: Ma’nâhâ ve vakte’hâ ve’d-du’â fihâ*, Kahire 1407/1987; Manastırî İsmail Hakkı, *Şerhu’s-sâdir fi fezâili Leyleti’l-kâdr*, İstanbul 1325; Ispartalı Zeynelabidin, *Türkçe Mev’izaları*: *Leyle-i Celile-i Kadir*, İzmir 1928; Fâruk Hamâde, *Leyletü’l-kâdr fi’l-Kitâb ve’s-Sünne ve hayâtı Selefî’s-sâlihîn*, Beyrut 1416/1995; Mevdûdî, *Tefhimü’l-Kur’ân* (trc. Muhammed Han Kanyan v.dğr.), İstanbul 1997, VII, 185-188.

M. SAİT ÖZERVARLI

Edebiyat ve Sosyal Hayat. Kadir gecesinin Kur’an-ı Kerîm ve hadislerde ifadesini bulan önemi, bu gecede yapılan

ibadet ve duaların kabul edileceğine, bu geceyi ihya edenlerin günahlarının bağışlanacağına dair Hz. Peygamber’in açıklamaları, müslüman toplumlarda ve özellikle Osmanlılar’da Kadir gecesinin diğer kandillere göre daha büyük ilgi görmesine, bu arada sosyal hayata yansımına, örf ve âdetlerin zenginleşmesine vesile olmuştur. Divan edebiyatında Kadir gecesine kasidelerin dua kısımlarıyla ramazâniyye, bayramiyye, rubâî ve tuyuğlarda, yeni edebiyatta ise müstakil dinî manzumeler yanında ramazan ve kandillerle ilgili şiirlerle bu gece indirilmeye başlandığından Kur’an’dan bahseden şiirlerde işlenmiştir.

Kadir gecesinin divan şiirinde “leyle-i Kadr, şeb-i Kadr, şâm-ı Kadr” gibi terkiplerde gerçek ve mecaz anlamlarıyla ve cinas, tevriye, îhâm, îhâm-ı tenâsüb gibi edebî sanatlarla zengin bir kullanım alanı vardır. Gökten rahmet ve bereketin sabaha kadar yağdığını anlatmak için “nûr-ı Kadr, nûr-ı şeb-i Kadr”; sevgilinin yerini ifade için “sarây-ı Kadr, küşe-i Kadr”; sevgiliye kavuşma için “Kadr-i visâl, Kadr-i vasl” gibi terkipler kullanılmıştır. Kadir gecesinin lutf ve ihsan gecesine olduğu Şeyhülislâm Yahyâ’nın, “Gün gibi tulû etti bu şeb necm-i hidâyet / İyd etti şeb-i Kadr’e erip ehl-i velâyet” beytiyle Nâilî-i Kadîm’in, “Eylemez secde-i eşcâr-ı şeb-i Kadr’i nigâh / Cilve-i kâmet-i kaddinden olanlar âgâh” beytinde ifade edilmiştir. Enderunlu Vâsıf bu gecenin bütün insanlara mağfiret getireceğini, “Bil kadrini zîrâ ki bu şehrin şeb-i Kadr’i / Bî-şek sebeb-i mağfiret-i âlemiyandır” beytiyle anlatır. Böylece “kıymet” anlamındaki kadr kelimesiyle geceyi belirten Kadir’in aynı kökten gelişti çeşitli kelime oyunlarına yol açmıştır. Divan şiirinde çok değerli olan geceler de mecâzen “kadr” kelimesiyle anlatılır: “Yârân u mey ü bâde buluştuk bu gece / el-minnetü lillâh bu şeb Kadr oldu” beytiyle Ahmed Paşa’nın, “Kadr derdim sohbetine her gece olsaydı Kadr / İyd derdim devletine olmasa pâyân-ı iyd” mısraları bu anlayışı aksettirir. Sevgilinin yüzü, saç ve gardanı Allah’ın leyle-i Kadr’de indirdiği veya değer verdiği kullarına seyrettirdiği nur gibidir. Bu sebeple sevgilinin, yüzünü gösterdiği gece ne kadar karanlık olsa Kadir gecesini aydınlığında ve değerindedir: “Nûr-i hüsnün berk urur zülfün dününde der gören / Bir mübârek ayda Kadr olmuş şeb-i yeldâyı gör” (Ahmed Paşa). Şairler memduhlarına dua ederken gecelerinin Kadir, günlerinin bayram gibi olmasını dilerler: “Dördüncüsü hakikat ere eksik bakmaya /